

STATUTELE SOCIETĂȚII ROMÂNE DE LECTURĂ DIN DEVA. DIN PRIMII ANI DE ACTIVITATE

IOACHIM LAZĂR

Hunedoara

ioachim_lazăr@yahoo.com

Cuvinte cheie: statut, societate, casină, iredenta română, dualism

Keywords: articles, society, Casina, Romanian irredentism, Austrian and Hungarian dualism

În anul 1868 un grup de intelectuali români din Deva au pus bazele Societății de lectură din Deva. Acțiunea constituia o replică destul de târzie la înființarea Casinei maghiare din Deva (1842), întârziere datorată unei discontinuități a politicii de maghiarizare a naționalităților, întreruptă până la Dualism, de perioadele neoabsolutismului austriac (1849-1860) și liberale (1860-1867).

Statutele cuprind patru capitole și 19 paragrafe, stabilind organele de conducere ale societății, responsabilitățile membrilor comitetului, obligațiile și drepturile membrilor fondatori și ordinari. Conform acestor statute, Societatea română de lectură din Deva s-a condus până în anul 1923, când s-au adoptat noile statute.

Perioada dintre cei doi ani care au precedat și cei doi ani care au urmat Compromisului austro-ungar din 1867 a fost una dintre cele mai hotărâtoare din istoria românilor din Transilvania. Criza constituțională din acești ani care a dus la alianța dintre germani și maghiari i-a determinat pe conducătorii români să-și reevalueze atașamentul față de Austria și să găsească noi formule pentru conduita lor politică¹. Conducătorii românilor au insistat asupra menținerii autonomiei Transilvaniei ca cel mai bun mod de a-și păstra existența națională.

Pierzând lupta politică românii din Transilvania vor milita pentru păstrarea ființei lor naționale prin Societățile și Asociațiile lor culturale între care amintim: ASTRA, Asociația Națională Arădană pentru Cultura și Comversarea Poporului Român, Asociația pentru Cultura Poporului Român din Maramureș, Societatea „Pertru Maior” din Budapesta și „România Jună” din Viena. La acestea se adaugă Societățile de lectură ale elevilor și studenților de la școlile din Transilvania, la care mai amintim pe cele înființate de învățători, meșteșugari, femei, societăți muzicale și asociații sportive.

* * *

Orașul Deva, alături de Orăștie, Hațeg, Baia de Criș, Hunedoara, Rapoltu Mare, Geoagiu, Ilia, Ghelari, se înscrie între localitățile în care au fost înființate și au funcționat asemenea societăți culturale. Prima Societate culturală din orașul Deva a fost Casina Națională Maghiară înființată în anul 1842. Înființarea ei corespunde atacului concentrat „al ultramaghiarismului la adresa limbii române și a națiunii românești”². Emanciparea ungurilor de sub habsburgi și crearea unei Ungarii Mari, presupunea deznaționalizarea celorlalte naționalități. „Trebuie să scoatem unguri și din piatră seacă”³ susținea baronul

---

¹ Hitchins 1987, p. 207.

² Nistor 1997, p. 64.

³ Nistor 1997, p. 64.

Wesselényi Miklós. „Orice persoană pe care o acoperă cerul și o adăpostește pământul, trebuie să fie om și ungur”⁴, declara poetul Wörösmarty. În spiritul și concepția acestor idei, Dieta din Cluj din 1841-1842 a votat proiectul de lege care prevedea ca limba maghiară să devină limbă obligatorie, urmând ca în decurs de zece ani limba maghiară să o elimine definitiv pe cea română din școală, biserică și familie⁵. Realizarea acestor obiective ale maghiarilor a fost amânată de evoluția evenimentelor politice ulterioare: revoluția din 1848-1849, epoca neoabso-lutismului austriac și cea liberală, care au oferit unele speranțe pentru obținerea unor drepturi pe seama românilor.

Până la realizarea compromisului dualist austro-ungar o parte din elita intelectuală din Deva, puțin numeroasă, a activat în cadrul Casinei maghiare, supranumită „națională” pentru a ascunde scopurile ei finale, maghiarizarea prin cultură. În anul 1849 la insistența organelor centrale vieneze se întocmesc liste cu intelectualii români din Transilvania. Întocmite în grabă, listele totalizau pentru întreaga Transilvanie un număr de 346 bărbați cu pregătire înaltă⁶. Pentru comitatul Hunedoara erau consemnați un număr de 24 intelectuali, pentru comitatul Zarand, 4 și pentru Districtul Orăștiei doar 1⁷. Între intelectualii români din Deva care au activat în această perioadă, majoritatea provin din sânul bisericilor ortodoxă și greco-catolică, la care se mai adaugau câțiva avocați și ingineri din domeniul mineritului.

Între cei cuprinși în liste amintim pe protopopii Nicolae Crainic, Nicolae Lazăr, Mihail Maximilian, vicariul Constantin Papfalvi, protopopul Cugirului, Nicolae Sanciali, protopopul Hălmagiului, Ioan Moga, la care se adaugă mirenii, Dimitrie Moldovan, Avram Tincu, Nicolae Ciacan, Ioan Pipoș. O mică parte din elita intelectuală a Devei, preoți, învățători, avocați, etc., au activat în cadrul Casinei maghiare, cea mai mare parte s-au înscris ca membri ai ASTREI (1861), activând apoi în cadrul Despărțământului Deva al ASTREI (1873).

După realizarea compromisului dualist, intelectualii români din Deva au decis înființarea propriei lor societăți culturale. La 26 ianuarie 1868 s-au elaborat „Statutele Societății Române de Lectură în Deva”⁸. Societatea de lectură din Deva l-a avut ca inițiator pe avocatul român Lazăr Petco, care le și semnează în calitate de președinte⁹. Statutele sunt alcătuite din 4 capitole și 21 paragrafe¹⁰. Cele 4 capitole sunt: Scopul societății (§ 1), mijloacele societății (§ 2), membrii societății (§ 3-7) și conducerea afacerilor societății (§ 8-21)¹¹. Conform § 1 scopul societății este „cultivarea în limba maternă, perfecționarea în literatură, precum și distracțiunea socială”¹². Mijloacele prin care se realizează scopul societății sunt cele literare și pecuniare (§ 2). Mijloacele literare presupun înființarea unei biblioteci în care să fie adunate „produse literare române, maghiare, germane și alte novele literare”¹³.

⁴ Nistor 1997, p. 64.

⁵ Nistor 1997, p. 64.

⁶ Curticăpeanu 1968, p. 19.

⁷ Curticăpeanu 1968, p. 19.

⁸ SJHAN, FPOD, Dosar 2/1890, f. 3-5. Vezi anexa.

⁹ SJHAN, FPJH, dosar 8/1880, f. 49-50. Lazăr Petco (1833-1895) era originar din Băița. A urmat dreptul la Universitatea din Pesta și după susținerea examenului de avocat s-a stabilit la Deva. În anul 1880 a depus un memoriu pentru înființarea unei secții române în cadrul Liceului Real din Deva.

¹⁰ SJHAN, FPOD, Dosar 2/1890, f. 3-5. La numerotarea paragrafelor s-a greșit, după § 18 sărindu-se la §20.

¹¹ SJHAN, FPOD, Dosar 2/1890, f. 3-5.

¹² SJHAN, FPOD, Dosar 2/1890, f. 3-5.

¹³ SJHAN, FPOD, Dosar 2/1890, f. 3-5.

Membrii societății se împart în 3 categorii: fondatori, ordinari și extraordinari (§4)¹⁴. Membrii fondatori depuneau o taxă de 50 florini, iar cei ordinari 12 florini, achitați în rate lunare. Membrii extraordinari achitau o taxă de 4 florini în 2 rate¹⁵. Membrii fondatori și ordinari aveau drepturi egale. Întârzierea achitării taxei atrăgea după sine o atenționare din partea președintelui societății, și dacă nu răspundea pozitiv era șters din rândul membrilor societății (§ 5)¹⁶.

Deosebit de cuprinzătoare sunt paragrafele referitoare la conducerea societății. Societatea era condusă de un comitet ales de către adunarea generală prin vot secret și format dintr-un președinte și 6 membri (§ 8-9)¹⁷. În cadrul comitetului cele mai importante responsabilități reveneau președintelui. El convoca adunarea generală, stabilea data, supraveghea ca dezbaterile și concluziile adunărilor generale să respecte scopul și interesele societății (§ 11).

Între sarcinile notarului sunt purtarea și semnarea protocoalelor ședințelor adunărilor generale și ale comitetului. De asemenea notarul semna și purta corespondența (§ 12).

Casierul (economul) avea sarcina încasării taxele de membri, se îngrijea ca taxele și datoriile restante să fie achitate la termen, în caz contrar era obligat a raporta comitetului. Notarul întocmea situația financiară a societății și o prezenta pentru revizuire adunării generale (§ 13).

Hotărârile comitetului erau valabile dacă la luarea lor erau cel puțin patru membri de față în afară de președinte. La voturi egale decidea votul președintelui. Comitetului îi era încredințată și administrarea averii societății. Comitetul trebuia să înainteze situația financiară a societății, întocmită de casier și econom, la 2 revizori pentru revizuire. Comitetul raportează adunării generale „despre progresul și folosul societății, cum și despre numărul membrilor înmulțit ori scăzut” (§ 15)¹⁸.

Sigiliul avea textul „Sigiliul societății de lectură din Deva” și era păstrat de către președinte (§ 16)¹⁹. Societatea se putea desființa atunci „când numărul membrilor ordinari ar veni asemenea cu numărul membrilor comitetului” (§ 17)²⁰. În cazul desființării, mobilele urmau să se vândă prin licitație iar capitalul obținut era pus la dispoziția adunării generale care va hotărî „pentru vreun scop filantropic național român”²¹.

Paragraful al 18-lea se referea la respectarea statutelor de către membrii Societății de lectură. „Cel ce nu respectă litera statutelor este admonestat prima dată de către președinte, a doua oară prin hârtie scrisă semnată de președinte și cel puțin doi membri ai comitetului, apoi dacă nu se conformează este exclus. Împotriva excluderii, membrul respectiv are dreptul să facă recurs la adunarea generală, dar până la decizia acesteia nu-i mai „este permis a intra în societate”²².

Modificarea statutelor se poate face, cu aprobarea adunării generale iar modificările trebuie înaintate Guvernului pentru întărire (§ 20)²³. Vice comitele, comitatului Hunedoara, Georgiu Ciacan era împuternicit să convoace prima adunare

¹⁴ SJHAN, FPOD, Dosar 2/1890, f. 3-5.

¹⁵ SJHAN, FPOD, Dosar 2/1890, f. 3-5.

¹⁶ SJHAN, FPOD, Dosar 2/1890, f. 3-5.

¹⁷ SJHAN, FPOD, Dosar 2/1890, f. 3-5.

¹⁸ SJHAN, FPOD, Dosar 2/1890, f. 3-5.

¹⁹ SJHAN, FPOD, Dosar 2/1890, f. 3-5.

²⁰ SJHAN, FPOD, Dosar 2/1890, f. 3-5.

²¹ SJHAN, FPOD, Dosar 2/1890, f. 3-5.

²² SJHAN, FPOD, Dosar 2/1890, f. 3-5.

²³ SJHAN, FPOD, Dosar 2/1890, f. 3-5.

generală, după ce statutele vor fi aprobate de guvern și să o prezideze până „la constituirea societății în sensul acestor statute” (§ 21)²⁴.

Imediat după înființare încep să apară fel de fel de șicanări din partea autorităților comitatului Hunedoara, deși Societatea de lectură română din Deva este larg deschisă și altor etnii, lucru dovedit prin prevederile statutelor referitoare la bibliotecă (Cap. II, § 2).

Orice încercare de manifestare politică națională din partea românilor este tratată cu brutalitate de către autorități, cum s-a întâmplat și în cazul circulației la Deva, în anul 1885, a manifestului intitulat „Proclamația Iredentei române”²⁵. Proclamația, semnată „Comitetul de inițiativă al Iredentei române” a fost elaborată de tinerii ardeleni, Gheorghe Secășanu și Gheorghe Ocășanu, fondatori și conducători ai societății „Carpați” și tipărită la București în 18 august 1885²⁶.

Acțiunea acestui document „Proclamația Iredentei române” era îndreptată în primul rând împotriva societății „EMKE” (Erdélyrészi magyar közművelődési egyesület – Societatea transilvană maghiară pentru cultură) ale cărei obiective vizau maghiarizarea naționalităților din Ungaria. „Proclamația Iredentei române” a fost tipărită în 100.000 exemplare, cu litere roșii în chenar tricolor și se adresa tuturor românilor, chemându-i la solidaritate, în scopul accelerării acțiunilor pentru Unirea Transilvaniei cu România.

Guvernul maghiar alarmat de aceste manifestări îndrăznețe a cerut primului ministru Brătianu expulzarea a 6 ardeleni, socotiți mai periculoși: Gheorghe Secășanu, Gheorghe Ocășanu, Nicolae și Alexandru Ciurci, tatăl și fiul, redactorii ziarului „L'Indépendance Roumaine”, Ioan Dronc-Bănciulescu, secretarul general al societății „Carpați” și Ioan Corneanu²⁷.

Expulzarea lor a prilejuit o mare manifestație în gară cu ocazia plecării lor și o vie dezbateră în parlament la care au luat parte personalități politice marcante din România. În cuvântul său Mihail Kogălniceanu dezvăluia opresiunea la care erau supuși românii din Transilvania și demonstra legăturile permanente între românii de pe un versant și de pe altul al Carpaților. „Idea română pururea a însuflețit și pe cei ce veneau la noi și pe cei ce mergeau la ei”²⁸. „Dacă această idee s-ar califica de iredentism sau de daco-românism – spunea Mihail Kogălniceanu – iredenți au fost Radu Negru, Dragoș, Bogdan, iredenți au fost toți acei mari bărbați de sabie și de carte, pe care pe fiecare pagină a istoriei noastre îi întâlnim venind de peste Carpați”²⁹.

Proclamația a fost răspândită în Transilvania, Banat, Crișan și Maramureș. Reacția guvernului maghiar a fost promptă și fără precedent. Ministrul de interne a ordonat cele mai severe percheziții iar ministrul de justiție a dat ordin ca toate oficiile poștale să trimită celui mai apropiat tribunal, pentru examinare, scrisorile suspecte ce vor sosi din România, încălcând, în mod arbitrar, secretul corespondenței, garantat de constituție³⁰.

Deva a fost cuprinsă și ea în aria de răspândirea a Proclamației. La Oficiul poștal din Deva, „Casina română” și avocatul Francisc Hossu-Longin dispuneau de o cutie poștală specială. În dimineața zilei de 6 septembrie 1885, Francisc Hossu-Longin își

²⁴ SJHAN, FPOD, Dosar 2/1890, f. 3-5.

²⁵ Neamțu 1969, p. 127-132.

²⁶ Pascu 1968, p. 151-152.

²⁷ Pascu 1968, p. 151-152.

²⁸ Pascu 1968, p. 151-152.

²⁹ Pascu 1968, p. 152.

³⁰ Neamțu 1969, p. 128.

ridica corespondența sosită, după care s-a oprit la librăria „Frații Hirsch” pentru a-și cumpăra ziarul „Egyetértés” („Concordia”)³¹.

Așteptând să primească ziarul, a deschis un plic care se deosebea de celelalte, în interior aflând o tipăritură cu litere roșii în chenar cu tricolorul românesc. Nu apucă să-l citească, deoarece librarul se și aplecă asupra scrisorii întrebându-l ce ar putea fi. Hossu-Longin împătura instinctiv tipăritura, îi răspunse că nu e nimic deosebit și pleacă acasă unde a citit-o împreună cu soția sa Elena, fiica lui Gheorghe Pop de Băsești. Soția lui Hossu-Longin, peste măsură de speriată de conținutul Proclamației a insistat să o distrugă. Între timp au sosit clienți care l-au solicitat la cancelaria avocațială, iar scrisoarea a pus-o în buzunarul jachetei. La cancelarie a lucrat până la ora mesei de prânz. În timpul mesei un servitor de la tribunal i-a adus o citație, emisă chiar în aceeași zi, prin care i se cerea să se prezinte neapărat la tribunal, la orele 14³². Francisc Hossu-Longin s-a grăbit să ajungă la tribunal la ora prevăzută și se prezintă în fața judecătorului de instrucție, căruia îi fusese repartizat. Ce se întâmplase după plecare lui Hossu-Longin de la librărie?

Librarul Adolf Hirsch s-a dus la cafenea unde se purtau discuții în legătură cu „Proclamația roșie” care împânzea Transilvania. Pentru a se lăuda, librarul a afirmat că a văzut și el o asemenea proclamație. De la masa vecină, Ioan Balomiri, fost deputat guvernamental în Parlamentul de la Budapesta, trăgea cu urechea. Ridicându-se de la masa sa l-a și luat de guler pe librar interogându-l pe loc, fără vreun rezultat, căci brusc, A. Hirsch devenise mai circumspect³³.

Balomiri s-a dus la procuror pe care l-a informat asupra celor auzite la cafenea. La rândul său procurorul a adus cazul în fața lui Sólyom Fekete Ferencz, președintele tribunalului din Deva. Sólyom Fekete Ferencz i-a încredințat cercetarea cazului judeului de instrucție Iosif Pop Gherendi. Întrucât Ioan Balomiri nu specificase pe care dintre frați i-a interogat, a fost adus la tribunal Samuil Hirsch, care nu cunoștea întâmplarea și de la care judele de instrucție n-a putut afla nimic.

Samuil Hirsch, dându-și seama de confuzia făcută, le-a cerut anchetatorilor să se ocupe de fratele său Adolf, care frecventează cafenelele și este la curent cu știrile din gazete. Citat imediat, Adolf Hirsch, de teama unor consecințe grave, a mărturisit unde a văzut proclamația și astfel judele de instrucție semna pe loc o citație către Francisc Hossu-Longin.

La tribunal, Francisc Hossu-Longin a fost interogat într-o sală care putea fi supravegheată din alte două săli alăturate, și de unde procurorul și președintele ascultau, după cum lasă să se înțeleagă Hossu-Longin. În sala interogatoriului se aflau doar trei persoane, judele de instrucție Iosif Pop Gherendi, cancelistul Koncz Aladar, care nota procesul verbal și interogatul, avocatul Fr. Hossu-Longin.

De la început Francisc Hossu-Longin a recunoscut că a primit prin poștă o tipăritură roșie, dar nu a avut timp s-o citească, grăbindu-se la clienții săi și că plicul, împreună cu ziarele primite, au rămas pe masa „Casinei” române³⁴. Dar nu numai fruntașii români au primit „Proclamația iredentistă”, ci și personalități din guvern, iar la Deva, au primit-o oamenii guvernului, președintele Tribunalului, Sólyom Fekete Ferencz și procurorul Horváth Simon³⁵. Făcând această declarație cu discreție, judele de

³¹ Neamțu 1969, p. 128.

³² Neamțu 1969, p. 128.

³³ Neamțu 1969, p. 129.

³⁴ Neamțu, 1969, p. 129.

³⁵ Neamțu 1969, p. 129.

instrucție i-a făcut semn că sunt supravegheați și să se oprească aici. Apoi încheie dictarea procesului verbal cu hotărârea de a se face o percheziție la Casină.

În momentul în care cancelistul a ieșit din sală, judele – un român „blând și conștiincios, cum l-a caracterizat Hossu-Longin – prieten vechi al familiei sale, îi ceru pe nerăsuflăte să-i spună unde se află de fapt proclamația pentru ca să nu o caute acolo. Dându-și seama că uitase plicul în buzunarul său, îl scoase de acolo și-l întinse judeului. „Bine” a zis acesta surâzând și și-a vârât Proclamația într-un buzunar al pantalonilor adăugând: „Aici n-o s-o afle d-l procuror Horváth”³⁶.

Astfel că avocatul Francisc Hossu-Longin a putut asista cu toată liniștea la percheziția efectuată la Casina română, precum și a locuinței sale, unde i-a fost răsturnată toată casa, arhiva, până și camera și bucătăria, fără nici un rezultat³⁷. Așa a scăpat Hossu-Longin de procesul de înaltă trădare, la Târgu Mureș, unde ar fi trebuit să fie transportat în caz că Proclamația s-ar fi aflat la el.

Perchezițiile efectuate la Casină și la locuința lui Hossu-Longin au fost semnalate și de ziarele românești, „Tribuna” și „Gazeta Transilvaniei”. „Gazeta Transilvaniei” a indicat și persoanele care au luat parte la percheziții: judele de instrucție, procurorul și doi jandarmi³⁸.

Un corespondent din Deva, comentând amănunțit percheziția casei avocatului Hossu-Longin redă și atmosfera existentă în oraș. „Proclamațiile ce se zice că au fost trimise din România au produs o mare spaimă. Miniștrii de interne și de honvezi au ordonat ascuțitul baionetelor și săbiilor, s-au ordonat patrulare de jandarmi și honvezi, care umblă ziua-noaptea ca nu cumva românii să se revolte. Românii din Deva sunt urmăriți pas cu pas”³⁹.

În starea de agitație de la Deva, primăria orașului este nevoită să afișeze o Publicație cu următorul conținut: „Din partea Primăriei orașului Deva se face cunoscut, că toți aceia, care fie imediat prin poștă, fie mediat prin altă cale au primit proclamațiuni ce derivă din România, purtând subscrierea „Comitetul de acțiune iredentist” și având un cuprins ce atâță și îmbărbătează contra statului, a Majestății Sale c. reg. și în contra clasei posesorilor, să predea aceste proclamațiuni în persoană subscrisului, în termen de 24 de ore, căci în cazul contrar cor fi amenințați cu asprimea legii și se va porni contra lor cercetarea criminală.

Deva, 13 septembrie 1885.

Subscris: Csürös Antal, protonotar, locțiitor de primar⁴⁰.

Anunțul se face și prin baterea tobei, dar este puțin diferit de cel tipărit și suna în felul următor: „Fiește care, cine a căpătat reclamație de revoluțiune din Țara Românească, are să o aducă în 8 zile la casa orașului, că dacă nu , se va face cercetare de casă și la cine se vor afla reclamații de revoluțiune, acela va fi pedepsit aspru”⁴¹.

Pentru biblioteca Casinei române prezenta un adevărat pericol deținerea în inventar a unor cărți „periculoase” printre care amintim Revoluțiunea lui Horia din Transilvania și Ungaria, de Nicolae Densușianu, „Viața lui Horea”. Pentru că a

³⁶ Neamțu 1969, p. 129.

³⁷ Neamțu 1969, p. 130.

³⁸ *Gazeta Transilvaniei* 1885, p. 1.

³⁹ *Gazeta Transilvaniei* 1885, p. 2.

⁴⁰ Neamțu 1969, p. 130.

⁴¹ Neamțu 1969, p. 130.

răspândit câteva exemplare ale romanului „Viața lui Horea”, Rubin Patița a fost condamnat, în 2 septembrie 1885, la 6 săptămâni închisoare⁴².

*

După Unirea din 1918 activitatea Societățile culturale românești a căpătat noi sarcini. Ele trebuiau să-și îndeplinească, în cadrul statului național unitar menirea lor de luminare a poporului, de susținătoare și propagatoare a sentimentului național. Elita intelectuală din Deva era datoră să modifice statutele Societății de lectură, înființată în anul 1868, și să le adapteze noilor realități politice, sociale și culturale.

Din păcate Statutele Casinei Naționale din Deva, adoptate, în adunarea din 25 martie 1923, reprezintă un regretabil pas în trecut. Un grup de intelectuali din Deva, Gheorghe Dubleșiu, Iuliu Josan, Victor Solomon, Valer Candrea, Virgil Olariu și Eugen Tătar au luat ca bază Statutele Casinei maghiare din anul 1842, și le-au modificat arbitrar unele articole. Deși modificările s-au făcut în anul 1923, sigiliul pentru care s-a optat era cel din 1842, care inscripția „Sigiliul Casinei Naționale din Deva, 1842”⁴³.

Tot la realități din secolul al XIX-lea face trimitere și paragraful 17, pct. 3: „În baza contractului încheiat în anul 1880 între casină și comunitatea bisericească reformată din loc, preotul reformat este membru ordinar al casinei fără nici o taxă”⁴⁴. Depistarea în vreun fond de arhivă a Statutelor originale ale Casinei maghiare din anul 1842, ar putea limpezi modificările operate în anul 1923.

Anexa

STATUTELE SOCIETĂȚII ROMÂNE DE LECTURĂ ÎN DEVA

A. Scopul societății

§ 1

Scopul societății este cultivarea în limba maternă, perfecționarea în literatură, precum și distracțiunea sociale.

B. Mijlocele societății

§ 2

Mijlocele societății sunt literari și pecuniari. Cele literari se vor procura prin adunarea unei biblioteci mai ales din produse literari române, maghiare, germane și alte novele literari scopului respunzător și scrieri periodice; iar mijlocele pecuniari sunt taxele membrilor societății, cum și stipendiile ce se vor primi de la binefăcători.

C. Membrii societății

§ 3

În societate se primește ori cine cu cultura și purtare morală, însă, de a fi cineva primit ori nu, decide adunarea generală prin pluralitatea voturilor membrilor prezenți.

§ 4

Membrii societății sunt: fondatori, ordinari și extraordinari

a) Membru fondator este acela carele solvesce societății una dată, una sumă de 50 f[lorini] v[alută] a[ustriacă]

⁴² *Gazeta Transilvaniei* 1885, p. 2.

⁴³ Statutele Casinei Naționale, p. 3-42.

⁴⁴ Statutele Casinei Naționale, p. 8.

b) Membru ordinar e acela carele răspunde una contribuire anuale de 12 f[lorini] v[alută] a[ustriacă] în rate lunare anticipânde, pe lângă cvitantia și contracvitantia la casierul societății, iar

c) Membru extraordinariu este acel estranier carele în fiecare an solvesce societății una sumă de 4 f[lorini] v[alută] a[ustriacă], în două rate la începutul fiecărei jumătăți de an. Membrii fondatori și ordinari au drepturi egale.

§ 5

De cumva unul sau altul din membrii societății ar rămâne în restantia cu răspunderea taxei la timpul său, prima oră se va admona, iar după 8 zile rămânând admonarea fără efect se va șterge din catalogul membrilor societății prin administrațiunea acesteia.

§ 6

Dacă cineva din membri societății voiește a ieși din gremiul aceleia, în ante de finea anului cu 3 luni computând de la înscrierea sa, are să-și facă cunoscută ieșirea la comitet, căci la din contră și pe anul venitoriu se va primi ca membru și va fi deobligat la răspunderea taxei; de cumva nu va fi restrâns la pasul ieșirii prin strămutarea domiciliului său, în care caz ultim va avea de a răspunde contribuirea numai până la finea luni, în care s-a templat strămutarea.

§ 7

Străinii care nu sunt cu locuința în Deva având însușirile prescrise în § 3 se vor putea introduce de către un membru al societății, ca oaspeți, aceștia însă nu se bucură de alt drept față cu societatea.

D. Conducerea afacerilor societății

§ 8

Societatea încrede îngrijirea treburilor sale, păstrarea ordinei bune, economia și acurata păzire a statutelor unui comitet, carele se va alege de adunarea generală.

§ 9

Comitetul va consta dintr-un presidente și 6 membri, care toți se vor alege prin voturi secrete. Unul din membri comitetului va fi notariu, altul casier și econom, cești din urmă se vor alege de către comitet

§ 10

Fiecare membru a comitetului se alege pe un an și poate fi reales.

§ 11

Drepturile și datorințele presidentului sunt:

a) De a conchiema adunarea generală în fiecare jumătate de an lăsând modalitatea conchiemării în voia sa liberă și a prezida întrânsa, afară de aceea, de câte ori va cere necesitatea.

b) De a defige ziua adunării generale.

c) De a determina ziua conferinței comitetului, care are de a se ținea sub presiederea sa în toată luna cel puțin una dată și publice.

d) De a priveghea ca dezbaterile și concluzele adunărilor să se ducă potrivit scopului și intereselor societății.

e) De a împărți și în caz de abatere de la obiect, după îndreptare rămasă fără efect, de a lua cuvântul de la vorbitori și eventualmente aflând necesar și oportun de a dizolva ședința.

f) De a reprezenta societatea față cu toate oficiolatele și corporațiunile. Însă afacerile președintelui în numele societății, care ar produce obligațiuni asupra ei, numai atunci vor fi obligatorii pentru ea, dacă acelea au urmat din învoirea comitetului, cel

puțin ca pluralitate de voturi și vor fi subscrise pe lângă președinte încă de doi membri din comitet și prevăzute cu sigiliul societății.

g) De a îngriji pentru efectuarea concluziunilor adunării generale și a comitetului.

§ 12

Drepturile și datorițele notarului sunt:

a) De a purta și contrasemna protocolul ședințelor, adunărilor generale și a comitetului și totodată a contrasemna cu organele exterioare toate acele concluse care sunt de contrasemnate după prescripțiile §-lui precedent. El are de a purta protocolarea și espedarea.

§ 13

Casierul și economul societății are de a încasa banii și purta ratiociniu despre ei. El îngrijește ca taxele și datoriile restante și să încaseze la timpul său de la membrii și în caz contrar raportează comitetului spre a-i face posibilă împlinirea prescripțiilor §-lui 5. El are de a pregăti și subșterne raticioniu adunării generale spre revizuire și este răspunzătoriu pentru casă.

§ 14

Deciziunile comitetului numai atunci au valoare dacă cel puțin patru membri afară de președinte au fost [de] față. Deciziunile se aduc prin majoritatea voturilor membrilor prezenți. Când se împart voturile egale, președintele are vot decisiv. Adunarea generală, în care numai membri fondatori și ordinari vor avea loc și vot, încă decide prin majoritatea voturilor membrilor personalmente față care dacă ar ajunge în număr egal, votul celora lângă care se alătură a președintelui, devine conclus.

§ 15

Comitetul e concredută administrarea averii societății. Comitetul e obligat a încredința computul anual arătat de casierul și economul societății cu finea fiecărei jumătăți de an, la 2 revizori aleși de adunarea generală spre revizuire. Ratiociniile revizuite de cei doi revizori vor rămâne în casa de lectură, ca să se poată intuitiune în ele de către toți membrii cel puțin 8 zile și numai după trecerea acestui termen, se va delibera în adunarea generală despre absolutoriale ce au de a se da casierului și economului. Tot acest comitet e dator a da adunării generale raportul despre progresul și folosul societății cum și despre numărul membrilor înmulțit ori scăzut.

§ 16

Societatea va avea un sigiliu cu inscripțiunea „Sigilul societății române de lectură din Deva” carele se va păstra totdeauna la președintele comitetului.

§ 17

Societatea numai atunci se poate numai atunci desființa când numărul membrilor ordinari și veni asemenea cu numărul membrilor, în care caz toate mobilele se vor licita publice. Suma rezultândă din licitațiune cum și capitalul ce s-ar afla după depunerea se vor decreta de adunarea generală pentru vreun scop filantropic național - român asemenea și biblioteca societății și în caz când nici la licitațiunea a 2^a la care singur, pot să se vândă sub prețul designat de comitetul societății, nu s-ar putea vinde, adunarea generală are să decreteze uzarea acelora spre scopul amintit.

§ 18

Dacă ore careva membru n-ar observa statute societății sau ar conturba ordinea, acela se va admonia prima dată de președintele comitetului și nefolosind admonițiunea i se va da știre prin una hârtie subscrisă de președintele și cel puțin de doi membri ai comitetului că nu mai e privit de membru a societății. În contra acestei eschideri are

eschisul drept de a recurge la adunarea generală predând recursul președintelui, însă până la decizie asupra recursului nu-i este permis a mai intra în societate.

§ 20

Modificațiuni în statutele prezente nu se va putea templa, decât cu învoirea adunării generale, care modificări vor avea de a se substerne În. R. Guberniu Provinciale spre întărire.

§ 21

Domnul Georgiu Ciacan vice comite este încredințat și tot una dată rugat ca îndată ce statutele prezente se vor întări de către În. R. Guberniu Provinciale să concheme întâia adunare generală la care să presiadă până tâmpla constituirea societății în sensul noilor statute.

Deva în 26 ianuarie 1868.

Dr. Petco Lazăr
Președinte Notariu

Michailă ?

*

Eln sz 286/871

Ezen alapszabalyokat a volt kir. Fa kormánysekek 1869 aprilis 29^{en} 2789/868 sz. A kelt rendelvenye alapján – egész terjedel mökben jóvá hagyom s kivatalosan megrősitem.

Deva 1871 martius hó 29^{en}.

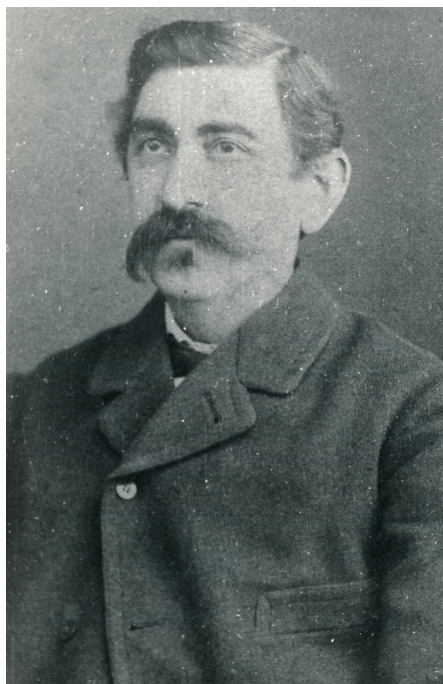
Hunyadmegye fő ispányá
ss indescifrabil

Abrevieri

SJHAN, FPOD	– Secția Județeană Hunedoara a Arhivelor Naționale, Fond Primăria Orașului Deva.
SJHAN, FPJH	– Secția Județeană Hunedoara a Arhivelor Naționale, Fond Prefectura Județului Hunedoara.

Bibliografie

Curticăpeanu 1968	– V. Curticăpeanu, <i>Mișcarea culturală românească pentru Unirea din 1918</i> , București, 1968.
Gazeta Transilvaniei 1885	– <i>Gazeta Transilvaniei</i> , an XLVIII, nr. 190 din 27 august/9 septembrie 1885; nr. 191, din 28 august/9 septembrie 1885.
Hitchins 1987	– K. Hitchins, <i>Conștiință națională și acțiune politică la românii din Transilvania, 1700-1868</i> , Cluj-Napoca, 1987.
Neamțu 1969	– G. Neamțu, „Proclamația Iredentei române” din 1885, la Deva, în <i>Sargetia</i> , VI, 1969, p. 127-133.
Nistor 1997	– I. S. Nistor, <i>Cultura română modernă și idealurile naționale</i> , București, 1997.
Pascu 1968	– Șt. Pascu, <i>Marea Adunare Națională de la Alba Iulia</i> , Cluj, 1968.
Statutele Casinei Naționale	– <i>Statutele Casinei Naționale din Deva</i> , Deva, 1923.

Fig. 1. Dr. Lazăr Petco (1835-1895), primul președinte al Societății române de lectură din Deva

Fig. 2. Francisc Hossu-Longin, care a primit Proclamațiunea Iredentei române

Fig. 3. Edificiul în care a Funcționat Casina română din 1868 până la desființarea de către regimul comunist
(sursa <http://www.bibliotecadeva.ro/desprenoi.htm>)

The Articles of Association of Romanian Reading Society of Deva.**The Early Years of Activity****Abstract**

In 1868 a group of Romanian intellectuals from Deva founded a local Reading Society. This initiative was a rather late response to the establishment of the Hungarian Casina in Deva (1842), a delay due to the discontinuity of Magyarization policy of nationalities, interrupted until Dualism by the Austrian neo-absolutism (1849-1860) and liberal (1860-1867) periods.

The articles are divided into 4 chapters and 19 paragraphs, setting the governing bodies of this cultural society, the responsibilities of the committee members, obligations and rights of the founding and ordinary members. The Romanian Reading Society of Deva was led according to these articles until 1923, when new ones were adopted.

List of Illustrations

Fig. 1. Dr. Lazăr Petco, first president of the Romanian Reading Society of Deva

Fig. 2. Francisc Hossu-Longin, who received the Proclamation of the Romanian Irredenta

Fig. 3. The building that functioned as Romanian Casina (1868) until the dissolution of the communist regime (source <http://www.bibliotecadeva.ro/desprenoi.htm>)